

L'AVENÇ

revista d'Història

Núm. 170
Maig 1993
475 ptes.

ALS 25 ANYS DE LA REVOLTA ESTUDIANTIL

Temes

**Reflexions entorn de la
dèbil nacionalització
espanyola del segle XIX**

BORJA DE RIQUER

**La CAMPSA-GENTIBUS
i la indústria tèxtil catalana
en la fase final de la Guerra
Civil espanyola**

JOSÉ E. BORAO

Conversa

**Jürgen Kocka: A propòsit
de la història social crítica
alemanya**

G. RUBÍ i L. F. TOLEDANO

Història i Ensenyament

***Wilt més que mai: la Història
i la Formació Professional***

D. MARTÍNEZ FIOI

Llibres

**Condicions materials
i resposta obrera a la
Catalunya contemporània**

ÀNGEL DUARTE

LA CAMPSA-GENTIBUS I LA INDÚSTRIA TÈXTIL CATALANA EN LA FASE FINAL DE LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA

José E. Borao

La Campsa-Gentibus fou una entitat creada pel govern de la II República espanyola destinada a centralitzar el comerç exterior, especialment pel que fa a l'obtenció de primeres matèries per a la indústria de guerra, així com queviures i altres productes industrials. Més concretament, aquest article ens descriu la relació de la Campsa-Gentibus amb la indústria tèxtil catalana durant la fase final de la Guerra Civil i l'especial connexió amb el govern de l'URSS i els acords diplomàtics i financers a què es va arribar.

CREACIÓ I ORGANITZACIÓ DE LA CAMPSA-GENTIBUS

La necessitat que tenia la República d'aconseguir primeres matèries per a la indústria de guerra, i la indústria en general, així com d'aconseguir queviures —per una població que des de la fi de 1936 començava a notar l'escassetat— va fer que es creés una entitat amb la finalitat de centralitzar el comerç exterior republicà. Aquesta entitat va ser la Campsa-Gentibus,¹ la qual va instal·lar la seva seu a Barcelona i va començar a operar, com a mínim, des del 13 d'octubre de 1936, moment en el qual es van enregistrar els seus primers tractes comercials amb l'Oficina de Comerç Exterior de l'URSS a Barcelona. Hem de tenir en compte que el 2 d'octubre el cònsol de l'URSS, Vladimir Antonov Ovseenko, feia la seva presentació protocol·lària al president de la Generalitat, el mateix dia que salpava d'Odessa el Zyrianin, que va arribar 12 dies després al port de Bar-

celona amb 3.000 t de queviures, obsequi del poble soviètic. És simptomàtic que el Zyrianin tornés a la Unió Soviètica després d'haver carregat productes catalans, entre ells tèxtils.² Aquests mateixos dies també arribava al Comissariat d'Hisenda de la Unió Soviètica l'or procedent de Madrid.

Resulta difícil saber, ara com ara, el volum de treball que va exercir aquesta entitat durant els primers mesos, però sens dubte devia ser molt inferior al que desplegaria des de l'arribada del govern de la República a Barcelona i, en particular, des de l'aïllament de Catalunya el mes d'abril de 1938. Les oficines centrals es van anar organitzant en 18 seccions, 10 referents als sectors productius (Agrícola, Mecànica, Metalls i Metal·lúrgia, Mines i Carbons, Plom, Motorització, Química, Sanitat, Tèxtils i Cuir i, finalment, Vitualles) i altres 8 de tipus organitzatiu i administratiu. Molt aviat va desplegar una gran xarxa de delegacions comercials, a València, Cartagena,

Marsella (que ja existia el novembre de 1937), París (que va passar a ser la més important, pel paper crucial que jugava aquesta ciutat en els pagaments de la República als subministraments soviètics), Nova York, Orà, Odessa i Sète (creada a la darrereria de 1938).

La millor i més primerenca descripció que podem obtenir de l'estructuració de Campsa-Gentibus és el resum-esborrany de l'acta de la reunió del comitè executiu, del 31 de desembre de 1937. Aquest document ens mostra que, quant a la seva organització directiva, estava formada per un consell d'administració, presidit per Delgado de Torres, i diversos vocals, un per cada secció;³ el director executiu era Federico Luchsinger. En aquesta reunió es va revisar, entre altres coses, algunes irregularitats de l'oficina de París i es va procedir a una reestructuració en profunditat.⁴ També es va informar del contracte firmat amb la Delegació Comercial de l'URSS per l'exportació de cítrics,⁵ i sobre la

possible confiscació d'estocs de fruits secs mantinguts «amb finalitat especuladora», com també de l'arribada del vapor Wisconsin, el qual s'estava carregant de potassa. Després es va passar a parlar de les importacions efectuades per les seccions de Vituallament, Mecànica, Sanitat i Carbó. Va concloure l'acte la lectura del compte dèbits oficials, amb un càlcul que ascendia a un valor total de 465.193.772,20 ptes., el desglossament del qual, presentat en el quadre número 1, és una bona radiografia de les seves activitats. Aquest quadre ens indica que en quatre mesos Campsa-Gentibus havia adquirit material importat per valor de gairebé 500 milions de pessetes, la qual cosa era lleugerament paliada pels seus saldos creditors amb la Delegació Comercial de l'URSS, i les diverses existències de Marsella, com també per l'exportació de primeres matèries i productes agrícoles (vegeu el quadre número 2). Finalment, les despeses de comissions pujaven a 2.295.051 ptes. i a 259.587 ptes. per administració i representació.

El procés tot just començava. La lectura de l'acta de la reunió del 21 de març de 1938 —tres mesos després de la que acabem d'esmentar— ens manifesta la continuïtat d'aquesta política, encara que cada vegada més orientada a un creixent intervencionisme. Inicia la sessió Demetrio Delgado explicant els inconvenients creats en motiu de l'exportació d'aquells productes el preu de cost dels quals és superior als del mercat internacional.⁶ Es parla també de la probable creació d'una organització especial que analitzi les exportacions de productes, i que funcioni a l'estranger, amb completa independència fiscal i jurídica per evitar pagar impostos. Es fa notar igualment una certa crisi de creixement de Campsa-Gentibus, que s'ha de reconduir quan abans millor. Es parla de la conveniència d'arribar a la confiscació de productes industrials, si es donés el cas, per lluitar contra l'atresorament de les primeres matèries exportables, mentre no ho dictamini el govern (veurem que aquest darrer criteri serà el que presidirà les relacions amb les fàbriques tèxtils catalanes). Un altre tema és el de la recuperació dels vaixells Mar

Quadre 1 DÈBITS DELS CENTRES QUE S'ESMENTEN PER LA PORCIÓ D'IMPORTACIONS QUE HAN ESTAT FORMALITZADES EN FACTURA FINS AL 30 DE NOVEMBRE DE 1937

<i>Ministeri de Defensa Nacional:</i>		
Subsecretaria d'Armament	108.493.315,39	ptes.
Subsecretaria d'Aviació	2.768.060,14	ptes.
Intendència Militar	55.792.611,82	ptes.
<i>Ministeri d'Agricultura:</i>	146.966.033,91	ptes.
<i>Ministeri d'Hisenda i Economia:</i>		
Direcció General de Mines i Combustible	18.651.660,38	ptes.
Direcció General d'Indústria	1.300.333,34	ptes.
Direcció General de Carrabiners	11.680.358,96	ptes.
Direcció General d'Aprovisionament	3.021.677,55	ptes.
Fàbrica Nacional de Moneda i Timbre	130.104,65	ptes.
<i>Ministeri de Governació:</i> Direc. Gral. de Seguretat	663.613,30	ptes.
<i>Ministeri de Comunicacions:</i> Direc. Gral. de Ferrocarrils	159.823,95	ptes.
<i>Ministeri d'Instrucció Pública i Sanitat:</i>	68.020,40	ptes.
<i>Institut Geogràfic i Cadastral:</i>	76.222,80	ptes.
<i>Prefectura d'Obres Ferroviàries:</i> Zona Centre:	73.440,10	ptes.
<i>Ajuntaments:</i>	2.681.954,77	ptes.
<i>Generalitat de Catalunya:</i>		
Conselleria d'Aprovisionaments	43.888.562,56	ptes.
Conselleria d'Economia	830.949,47	ptes.
Conselleria d'Agricultura (saldo creditor)	(1.097.446,56)	ptes.
<i>Govern General d'Astúries i Lleó:</i>	896.079,25	ptes.
<i>Delegació Govern d'Euskadi:</i>	1.750.255,66	ptes.
<i>Delegació Comercial d'Astúries:</i>	25.806.267,58	ptes.
<i>Cia. Arrend. de Monop. Petrolis S. A.:</i>	863.583,70	ptes.
<i>Cia. Arrendatària de Fòsfor:</i>	188.834,28	ptes.
<i>Comitè Industrial Cotoner:</i>	34.491.991,00	ptes.
<i>Comitè Industrial Seder:</i>	693.384,60	ptes.
<i>Federació de Sindicats Agrícoles de Catalunya:</i>	4.346.507,45	ptes.
<i>Trefilatge Barcelonès:</i>	7.571,75	ptes.
TOTAL	465.193.772,20	ptes.

Font: AMAE, Dipòsit CAMPSA-GENTIBUS, Acta Consell Administració, 31-12-1937.

Quadre 2 CREDITORS DE CAMPSA-GENTIBUS EL 30 DE NOVEMBRE DE 1937

<i>Delegació de l'URSS</i>		
Oli	11.409	lliures
Cítrics i plançons	228.996	dòlars
Plom	68.192	lliures
<i>Delegació CAMPSA-GENTIBUS Marsella</i>		
Ametlla	980.000	francs

Font: AMAE, Dipòsit CAMPSA-GENTIBUS, Acta Consell Administració, 31-12-1937.

Caribe i Aldecoa, que estan a les costes africanes esperant que es paguin les despeses de salvament i rescat.⁷ Els altres assumptes que es van tractar feien referència a una reclamació dels fonadors de plom, i al «embotellamiento del puerto de Barcelona que podría generar un colapso en nuestro abastecimiento, provocado por la aglomeración de barcos y mercancías».⁸ Per acabar, es donava la xifra dels deutes existents en diversos departaments ministerials, que ara pujava a 741.441.140,64 ptes., és a dir, que en tres mesos aquesta xifra havia crescut unes tres quartes parts.⁹ Certament la Camp-

sa-Gentibus havia arribat a ser, el 1938, la companyia de comerç exterior més important, i sobre la qual pivotaran els projectes comercials estatals d'envergadura.

LES EXPORTACIONS TÈXTILS CATALANES A L'URSS

Però per arribar a la situació que acabem de descriure, abans es van haver de reconduir alguns aspectes de l'esquema general del comerç exterior amb mesures com l'eliminació d'entitats que, com era el cas del valencià Cluea —dedicat a l'exportació de cítrics—, van arribar

Quadre 3

PREVISIÓ DE MATERIAL EXPORTABLE A L'URSS EN EL PECKAM SEGONS COMUNICACIÓ DE RUIZ PONSETI A LA CAMPSA-GENTIBUS PER AL MAIG DE 1938

Casa Sedó: teles blanques i panes.....	1.000,00	\$
Casa Burés: zèfirs, popelins i seda artificial	1.000,00	\$
Cretones, franel·les, gèneres de fantasia i altres tèxtils de cotó localitzats.....	2.000,00	\$
Fils de cosir, articles de punt, xarxes de pesca, teixits per a cobertes de goma, mitges i gèneres sortits de les diverses cases localitzades	2.000,00	\$
Teixits de llana localitzats.....	4.000,00	\$
Radiadors, calderes, artefactes sanitaris, manufactures ceràmiques, cossos fins, perfumeria Myrurgia	1.000,00	\$
TOTAL DÒLARS	11.000,00	\$

Font: AMAE, Dipòsit CAMPSA-GENTIBUS.

a desplegar sota control sindical un volum d'exportació elevat. Així, doncs, la Campsa-Gentibus continuarà absorbint la centralització del moviment exportador a l'empara de la recuperació del poder de l'Estat i, en conseqüència, Barcelona consolidarà igualment la capitalitat econòmica de la República.

Altres factors també van actuar en aquesta emergència, com la negativa de l'acceptació de cítrics, a partir del 15 d'abril de 1938, presentada pel port d'Odessa.¹⁰ Mentre esperaven aclarir les raons d'aquesta prohibició soviètica, el que sí és cert és que, a mitjan abril, les zones productores de cítrics queden aïllades de Catalunya, alhora que s'intensifiquen els bombardeigs sobre els ports de Burriana, València i Gandia, les úniques sortides disponibles per a la taronja. Al llarg de l'estiu de 1938 els nacionals passen a controlar importants àrees tarongeres i, al novembre, van crear en aquesta zona conquerida un organisme de control: anomenat Rama de la Naranja Dulce. El paper estratègic que jugava aquesta exportació, així com el conjunt general de totes elles, ens el mostra Vicente Abad quan remarca: «Durante la campaña 1938-39, en las dos mitades en que la guerra dividió el País Valenciano, la economía cítrica quedó en manos de dos organizaciones que, desde presupuestos ideológicos irreconciliables, adoptaron métodos similares para conseguir idéntico objetivo: poner en manos de sus respectivas autoridades la mayor cantidad posible de divisas, para financiar a sus ejércitos en lucha.»¹¹

Aquesta situació, portada a Catalu-

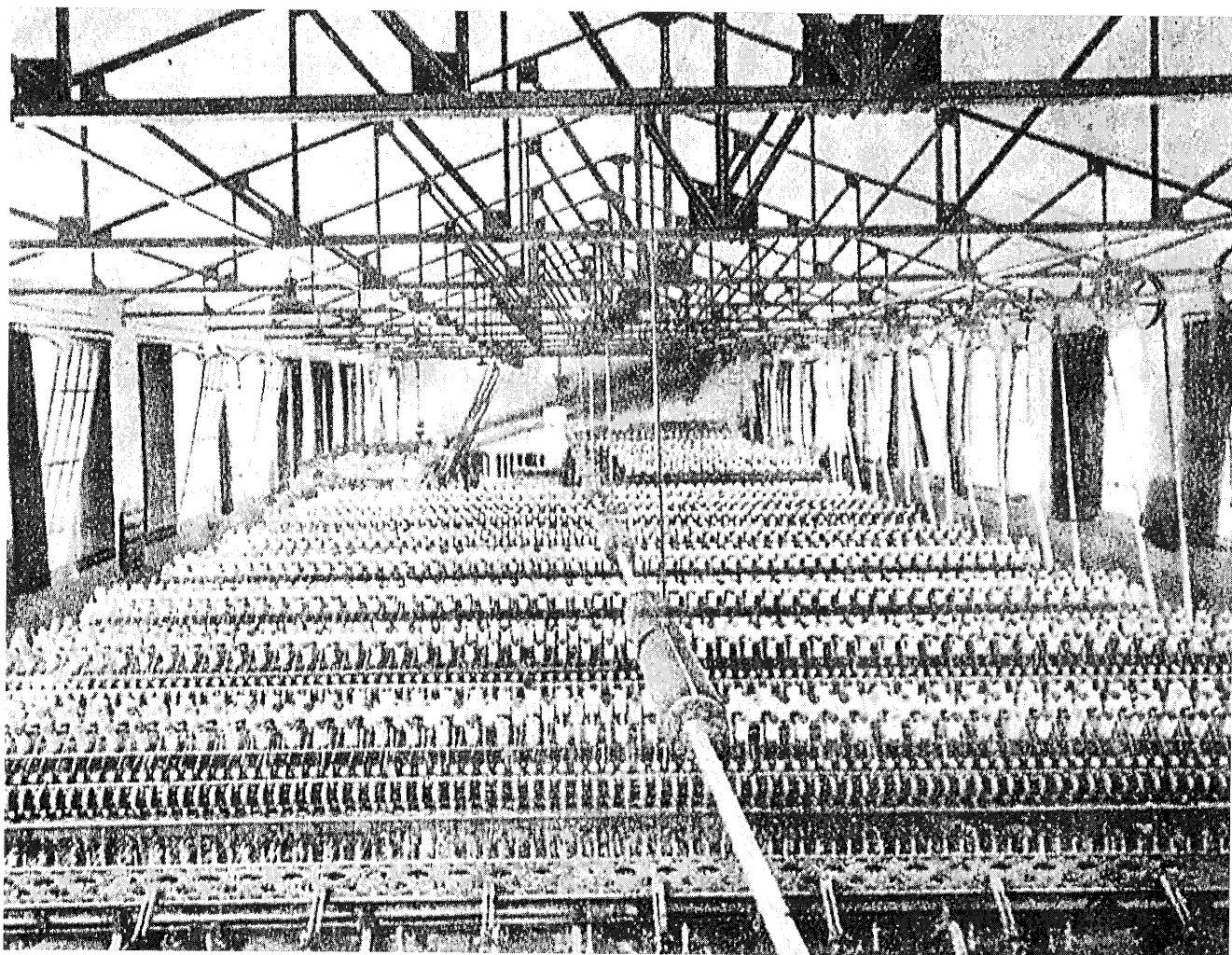
nya, podria semblar fins i tot providencial ja que aquí, aparentment, es podrien recombinar diversos interessos conjuntament. D'una banda les empreses tèxtils catalanes que veuen accentuar els seus problemes (manca de primeres matèries i de fonts energètiques); d'altra banda la política comercial de la República que necessitava mantenir bones relacions comercials amb l'URSS, principal valedora d'armament, i aquesta, al seu torn, dipositària de primeres matèries tèxtils i amb interessos obvis a Espanya. Tot semblava coincidir per un acord incondicional entre les tres parts.

Per aquest motiu, ja des del març de 1938, la direcció de la Campsa-Gentibus, en concret el seu factotum Luchinger, es va dirigir a Estanislau Ruiz Ponsatí, sots-director d'Economia de la Generalitat, per veure quin seria l'estoc de mercaderies existents a Catalunya per ser destinades a l'exportació. Al principi d'abril, Ruiz Ponsetí va contestar dient que «con tal motivo, y sin que las cifras reflejen el volumen parcial de cada mercancía, podremos anticipar que podrán disponerse de los siguientes totales» (vegeu quadre número 3). La carta afegia que «del stock textil puede calcularse una venta y embarque inmediato a la URSS por el valor de 20.000 t de productos de algodón, que confiamos se amplien a 30.000 t, [...] además de las perspectivas mencionadas pueden venderse a la URSS, durante el corriente año los siguientes productos: papel de fumar, cartón, ácido tartárico y tapones de corcho, por valor de dos millones de dólares.»¹²

Simultàniament, Luchsinger havia

contactat amb la Delegació Comercial de l'URSS en els termes següents: «Conocedores de la gran resolución del gobierno de la Unión Soviética de adquirir materias fabricadas en nuestra industria textil, a cambio del algodón necesario para que la misma continúe trabajando con el ritmo que conviene a nuestra economía, Campsa-Gentibus se propone hacer todo lo posible para facilitar estas transacciones [...]» Per concretar l'operació oferia fixar preus a través de tècnics espanyols, segons els criteris del mercat internacional, encara que quedessin subjectes a revisió a l'arribar al port soviètic; per aquest motiu la carta afegia: «[...] aceptaremos sobre dichos precios cualquier modificación en todos aquellos casos en que, como es posible, haya habido error por nuestra parte al fijar el valor de los tejidos».¹³ Acabava la carta suggerint que s'enviés un tècnic espanyol, de confiança mútua, per resoldre les diferències que poguessin sorgir sobre aquest tema. Tres dies després, el 8 d'abril, Luchsinger transmetia a la Delegació Comercial de l'URSS les dades facilitades prèviament per Ruiz Ponsetí.

Davant aquesta possible expectativa d'exportació, la Campsa Gentibus elabora un informe, dirigit al Ministeri de Comerç, en el qual s'esbossa l'estat de la situació i el pla a seguir dins l'esquema de la compensació sobre la base de tres idees que podem sintetitzar de la manera següent: amb la primera, es presenta una conjuntura molt favorable per l'operació, ja que les empreses necessiten desplaçar existències, i a les que accedeixin a exportar se les pagarà amb primera matèria i amb les nòmines dels salaris, com també amb un sobre de racionament; la segona idea diu que les operacions es faran amb el sistema de compensació, a càrrec del Govern, i a través dels Comitès Cotoner, Seder i Llaner; i la tercera idea diu que el gran problema per resoldre serà com fixar el preu, ja que en els tractes amb la Delegació de l'URSS fins el moment aquest tema havia quedat obert, i tot i que han donat facilitats, la solució no serà fàcil per l'impossible que resulta fixar un preu internacional i també per la dificultat que representa la confecció d'escandalls

Interior d'una empresa tèxtil catalana l'any 1937.

davant les pressions que acostuma a fer, encara avui, el ram de l'aigua. A partir d'aquest moment s'inicia una forta campanya, primer d'estímul i després de pressió, en totes les fàbriques tèxtils, per aconseguir el material per exportar a l'URSS que sortiria d'Espanya, a l'abril o al maig, en el vapor Peckam. En aquest moment l'Estat, la Generalitat i les corporacions locals treballen a l'uníson. Tenim, per exemple, que a la casa «Corominas», el 14 d'abril, hi arriba una nota de la Conselleria d'Economia de l'Ajuntament de Sabadell en la qual es comunica : «Hace pocos días que han sido reunidas las empresas de la industria textil, a fin de exponerles la necesidad de que inmediatamente fueran ofrecidas las existencias en tejidos elaborados a la Consejería de Economía de la Generalitat de Cataluña. Hacíamos notar que la oferta que pudiera hacerse de dichas existencias, significaba la inmediata seguridad de obtención de

una cantidad de alimentos para cada trabajador de la industria. Hemos podido comprobar que las empresas que han ofrecido sus stocks a dicho organismo han sido muy pocas [...] y como sea que esta Comisión de Economía tiene sus dudas respecto a que todos los trabajadores hayan estado informados de este importante asunto, pasamos a concretar lo que sigue por medio de la presente circular: [después de donar una serie de normas técnicas de lliurament de les primeres matèries, continuava dient] una vez firmado el contrato se entregará la autorización para que cada trabajador de la empresa obtenga el siguiente sobre-rationamiento: cada día 220 gramos de pan, cada semana 600 gramos de legumbres y arroz, 500 gramos de bacalado, 200 gramos de azúcar y 200 de café [...]». La nota acabava dient: «Todas las empresas de hilados y tejidos que pudiendo hacer ofertas de sus existencias dejen de hacerlo, su actitud

*podrá ser considerada como de sabotaje a la industria, y contrarias a la mejora de las necesidades de la población y, por consiguiente, denunciadas a los tribunales competentes.»*¹⁴

Però, quina és la resposta de les fàbriques tèxtils catalanes i en particular les del Vallès, principal zona tèxtil llanera d'Espanya i també important des del punt de vista cotoner? És difícil tenir un coneixement exacte del comportament de totes les fàbriques, però disposem d'algunes dades que ens permeten establir algunes generalitzacions. Sabem, per exemple, que l'empresa Corominas no va respondre afirmativament. Els comptables «es limitaven a enterrar els papers en els calaixos dels despatxos».¹⁵ Tampoc no ho va fer l'empresa Garriga Germans, també de Sabadell, que va debatre l'assumpte en l'assemblea de la fàbrica i va decidir no contribuir en aquesta operació que semblava molt arriscada. Les actes dels consells

Quadre 4
PARTIDES DE TEIXITS DE COTÓ PER EMBARCAR EN EL PECKAM

Filatures Fabra i Coats.....	ptes. 2.890.000	\$ 113.500
Manufactures Sedó.....	ptes. 3.884.000	\$ 144.000
Manufactures Sedó.....	ptes. 6.376.000	\$ 236.000
TOTAL	ptes. 13.150.000	\$ 493.500

S'estan preparant els següents fardells de:

Roca Humbert, que pujarà a unes.....	ptes. 2.000.000
I. T. Llobregat, "	ptes. 900.000
Riva i García, "	ptes. 375.000
Manuf. Malloter (Burés), "	ptes. 3.000.000
Ramon Sanesteban, "	ptes. 500.000
TOTAL	ptes. 6.775.000

Font: AMAE, Dipòsit CAMPSA-GENTIBUS.

d'empresa i assemblees d'aquesta empresa assenyalen sobre el tema: «Un representante de la CNT dijo que (las existencias) eran un patrimonio, y un capital, que se habían ganado los trabajadores, y tratándose de una reserva lo debían de custodiar para el día en que lo necesitaran. Después preguntó por la garantía, respondiéndosele que la daba el Estado. El mismo compañero, refiriéndose al sobre-rationamiento, dice que es bochornoso que los que no trabajan en esta industria no puedan comer como los demás, cuando todos, directa o indirectamente dan su beneficio.»¹⁶

També hauríem de situar aquí les accions del Comitè Industrial Llaner que va realitzar a les ciutats industrials del Vallès, com Sabadell o Terrassa, el març de 1938. O bé com, poc després, la proposta que el secretari del Comitè, Moragues, va fer a la casa Corominas —entre altres—, el 2 de maig, sobre un servei de cabotatge —entre els ports de Barcelona, Cartagena, València i Alacant— amb «destinació a la població de l'interior de la zona lleial, en la regió Centre», encara que en realitat estava tot dins l'estratègia per vèncer les reserves que hi havia respecte de les exportacions, davant la imminent sortida del Peckam. Entre l'interès demostrat per les corporacions locals en aquesta col·laboració podríem remarcar la magnífica sèrie d'articles periodístics de Francesc Vall Porqueres¹⁷ —membre del consell municipal de Sabadell— en els quals, després de parlar de la història de la indústria tèxtil i la necessitat d'exportació (ja que la capacitat productiva en èpoques normals —deia— era enormement

superior a la capacitat de consum), oferia la solució als problemes actuals de les indústries tèxtils vallesanes, la qual es podria fer viable si es col·laborava en l'oferta d'exportació a l'URSS. Efectivament, els primers dies de maig, el Peckam estava carregant productes catalans amb destinació a Odessa. Un altre informe de Campsa-Gentibus comptava les partides tèxtils de cotó que s'havien carregat realment (vegeu el quadre número 4). A primera vista, notem que dels 11 milions de dòlars de material d'exportació previstos inicialment per Ruiz Ponsatí, en realitat no arriben ni al milió. La pròpia casa Sedó, que havia d'enviar gènere per valor d'un milió de dòlars, no en va aportar ni la meitat. La nota que acompanyava aquestes dades pretenia suavitzar la mala impressió que pogués causar el desequilibri, afegint: «También hay concertado, y se estaba preparando el embarque por el primer vapor posible, importantes partidas de piezas de algodón de las casas: "Vda. Tolrà" y "J. Cros" que pueden ascender a importantes cantidades, pero no se pueden precisar porque hay que hacer los contratos, debido a que son casas que no exportaban y les falta la práctica de los trámites que hay que seguir, por cuyo motivo la resolución de este asunto será algo lenta.»¹⁸ Respecte als teixits de llana, l'informe deia que estaven contractats i enfardellant-se teixits en tres cases de Sabadell: Textil Just, F. Llonch, M. Saladich, amb un total d'uns 2.500 kg. També afegia que, si bé hi havia alguna primera matèria pel cotó, en mancava per la llana, i s'hauria de comprar perquè reposar-la era una condició del contracte.

Finalment, pel que fa al raïó, es diu que els articles emmagatzemats pel Comitè Seder, a compte de Gentibus puja a un valor de 500.000 ptes. En aquest cas sí que es compta amb primeres matèries, doncs encara no s'havien consumit les que s'havien importat mesos enrera.

En resum, només van participar nou cases cotoneres; una de Castellar del Vallès, Vda. Tolrà, i altres tres de llaneres de Sabadell. A més el carregament enviava maquinària tèxtil (dues màquines de filar, una de retorts, dues de teixir i dues de tenyir), i també diverses peces de recanvi, un ascensor i dues caixes amb dinamos. Efectivament, el carregament havia d'incloure alguna altra cosa ja que només portava una desena part de les expectatives creades. Com que el Peckam havia de fer escala a València, Campsa GentibusS va enviar instruccions a la seva delegació d'aquesta ciutat perquè aconseguís taulells. La nota especificava: «[...] para el inmediato envío de cualquier cantidad de azulejos a la URSS la principal dificultad que hay que vencer es la falta de madera para embalaje. También sería necesario utilizar un procedimiento coactivo para disponer de todas las existencias almacenadas en los distintos depósitos de las provincias de Castellón y Valencia.»¹⁹ Just abans de salpar el Peckam cap a València, encara poden mantenir converses amb Malenkoff, de la Delegació Comercial de l'URSS, per incloure en la tramesa a Odessa 5.000 radadors de calefacció. Amb la sortida d'aquest vaixell acabava la primera operació institucional d'exportació tèxtil. ¿N'hi hauria d'altres?

LA REPÚBLICA PERD CREDIBILITAT FINANCERA

Sembla ser que l'operació del Peckam, si no va ser l'única, tampoc no va tenir gaire continuïtat. No obstant això, per ser la primera en les circumstàncies que hem exposat encara va gaudir de certa credibilitat en algunes empreses tèxtils. Tanmateix, no devia satisfer del tot l'Oficina Comercial de l'URSS, i per aquest motiu la sots-secretaria d'Economia va organitzar un segon intent amb la intenció de recuperar el prestigi davant aquesta oficina.

Quadre 5
RELACIÓ D'OPERACIONS DE COTÓ EN FLOCA I LINTERS ENTRE CAMPSA-GENTIBUS (SECCIÓ TÈXTILS)
I LA DELEGACIÓ COMERCIAL DE L'URSS

Data contracte.....Tones.....Quantitat rebuda.....valor en lliures rebutorganisme receptor

13-10-36	200 t.....	204,951 t	5329.14.6 L	C.I. Cot.
15-1-37	5.000 t.....	5.040,000 t	340643.14.4 L	C.I. Cot.
19-2-37	10.000 t.....	10.172,234 t	644917.19.8 L	C.I. Cot.
3-8-37	2.500 t.....	2.559,453 t	134782.16.0 L	C.I. Cot.
9-10-37	2.000 t.....	2.021,544 t	54331.14.1 L	C.I. Cot.
27-10-37	550 t.....	550,000 t	14609.11.1 L	C.I. Cot.
10-11-37	15.000 t.....	12.110,284 t	546665.16.5 L	C.I. Cot.
15-12-37	575 t.....	716,156 t	18673.16.1 L	C.I. Cot.
TOTAL	35.825 t.....	33.374,622 t	1759954.3.9 L	

5-5-3820.000 t.....5.664,280 t251969.11.3 LC.I. Cot.
(intercanvi)

COTÓ LINTERS

23-9-371.000 t.....1.065,231 t17551.16.0 LSb. Amt.

TOTAL LLIURES DEL PRESENT ESTAT: 2029475.11.0

Barcelona, 26-11-1938

Font: AMAE, Dipòsit CAMPSA-GENTIBUS

Però tot va resultar inútil. Les convocatòries a noves reunions informatives emeses pel Departament d'Economia de la Generalitat, a instància de les suggerències de Campsa-Gentibus, van mostrar un desinterès creixent, ja que en els mesos de juny i juliol només es va aconseguir reunir 178 empreses d'un total de 340 convocades. Al final les reunions eren cada vegada menys freqüentades.²⁰

Hem vist com les empreses llaneres van mostrar reticència a l'hora de facilitar mercaderies, i tenien raó ja que la Unió Soviètica mai no va enviar llana, a Espanya només hi va enviar cotó.²¹ Per aquest fet, davant els requeriments a nous embarcaments, les empreses tendien a concedir moratòries, per exemple, una altra vegada Corominas, davant la pressió exercida des del Consell General de les Indústries Tèxtils i Annexes, i el Comitè Industrial Llaner, en lloc de donar una resposta clara, es limita a contestar-los sol·licitant orientació sobre la conducta a seguir davant la duplicitat de peticions. En realitat, a més de les empreses esmentades —segons el testimoni de Salvador Codina— les empreses Domingo Codina i Fèlix Lluch van cedir material tèxtil per exportar a l'URSS²² (potser en una segona expedició).

En aquesta conjuntura hem de situar el difícil viatge que la Campsa-Gentibus ha de realitzar directament a Moscou, on hi arriba el dia

Quadre 6
EXISTÈNCIES I COMPROMISOS PENDENTS DE COTÓ (17 NOVEMBRE 1938)

<i>Disponible a Barcelona.....</i>	<i>Cotó en floca</i>
Cotó més llarg d'1"	Kg 1.174.190
Cotó d'1"	Kg 82.280
Cotó de 31/32 i 15/16	Kg 287.980
TOTAL	Kg 1.544.450
Cotó inferior «off grade»	Kg 234.770
TOTAL EXISTÈNCIES	Kg 1.779.220

COMPROMISOS PENDENTS

-Actes a punt per a l'entrega:

Junta de Compres	162.957
Ministeri de Defensa Nacional.....	2.635
Sanitat	97.950
Governació.....	27.814
Marina.....	13.880
Hisenda	10.629
Exportació.....	5.330 Kg321.195

-Actes acceptades en cartera:

Junta de Compres	833.000
Aviació.....	40.500
Sanitat	193.000
Governació.....	90.000
Sub. Armament	28.500
Marina.....	1.500
Carrabiners	14.000
Generalitat, comandes URSS.....	66.000
Diversos.....	6.500
Comandes Dir. Gral. Indústria	1.300.000
Elx i Múrcia.....	140.000
Importació ja facturada URSS	345.000...kg 3.058.000
Dèficit:	Kg 1.599.975

CONTRACTES D'EXPORTACIÓ SIGNATS

Pendents.....	Kg 3.900.225
Executats.....	Kg 1.324.231
Diferència	Kg 2.575.944
Dèficit TOTAL.....	Kg 4.175.969

Font: AMAE, Dipòsit CAMPSA-GENTIBUS.

3 de setembre, per mantenir converses formals d'alt nivell.²³ Sense tenir cap dada del desenvolupament d'aquestes converses, tot plegat ens

porta a pensar que el material que es va enviar en el Peckam no els va satisfer i que continuaven faltant alternatives, ja que les trameses de

primeres matèries de cotó es reduïen per part de la Unió Soviètica al llarg de l'any 1938. El quadre número 5 —que ofereix dades totals del 26 de novembre de 1938— és prou eloqüent.

L'observació d'aquest quadre mostra com l'any 1937 l'aprovisionament era regular i equivalent a les quantitats contractades, amb una xifra de més de 35.000 t. Però per tot l'any 1938 (sense comptar el desembre) només es va firmar un contracte d'importació de cotó equivalent a menys de dues de les terceres parts de l'equivalent al 1937. També podem observar una segona diferència entre 1937 i 1938, en el primer any la solvència comercial de l'URSS s'havia posat de manifest a través de la regularitat de les trameses, però al 1938 és ben diferent, no només baixa la quantitat enviada sinó que, després de set mesos, només s'ha rebut encara no la quarta part del que s'havia fixat en l'últim contracte, és a dir, 5.674 t, la qual cosa equivalia a una exigua mitjana mensual de 810 t, quantitat que contrastava fortament amb les necessitats reals de 7.000 t (segons unes altres dades del novembre de 1938).

La manca de resposta de les fàbriques tèxtils, tant llaneres com cotoneres,²⁴ havia tancat les possibilitats d'importació de primeres matèries, especialment cotoneres, en un moment en què la situació no podia ser més apurada, doncs l'avenç del front generava un treball sanitari desbordant. El balanç de la situació de Campsa-Gentibus (Secció Tèxtil i Cuirs), del 17 de novembre de 1938 (quadre número 6), indicava un dèficit de 4.175.969 kg de cotó, fet pel qual no és estrany que el comentari que acompanyava aquesta taula de valors fos alarmant: «*Las necesidades del Ejército y Sanidad son continuas, y no puede darse la sensación de que no hay algodón para fabricar los pedidos justificados. Las necesidades inmediatas quedarían cubiertas hasta fin de año con una importación de 2.000.000 kg, que debería hacerse inmediatamente. Según dice Tráfico no tiene noticias de que se haya cargado todavía algodón, porque la URSS espera el embarque de tejidos, y de no hacerse el embarque, provocaría una situación que debería ser*

evitada haciendo lo humanamente imposible.»²⁵

CONTEXTUALITZACIÓ D'UNA APARENT QÜESTIÓ LOCAL

Fins aquí tot sembla ser força lògic: l'ajuda regular soviètica de primeres matèries es paral·litza per manca d'una clara alternativa de pagament. Tanmateix, costa de creure que aquestes situacions tan pragmàtiques i radicals es donin dins una guerra ideològica. Encara que no trobi una explicació alternativa satisfactòria, sospito que tot això forma part d'un problema major que enllaça amb la situació dels fronts, i no només a nivell nacional. En realitat, la cronologia de la pressió que hem descrit sobre les indústries tèxtils catalanes, dins del pla exportador de la República, s'imbrica clarament amb la cronologia que es pogué fer de les negociacions de petició d'armament a la Unió Soviètica, en el segon semestre de 1938. Vegem-ho.

Segons els estudis dels germans Salas Larrazábal,²⁶ la República va enviar a l'URSS una formidable comanda de material aeri, que va ser preparada el 23 de juny de 1938 (un mes després de la partida del Pec-kam) per la sots-secretaria de l'Aire. Aquesta comanda sol·licitava 200 *moscas* i 100 *chatos*, i també un bon nombre de material de recanvis. Al juliol (mentre el Departament d'Economia de la Generalitat encara organitzava les últimes reunions informatives per una possible segona exportació) es van rebre 90 supermoscas, és a dir, gairebé una tercera part de la comanda. Aquest mateix mes l'ambaixador espanyol de Moscou canviava de destí i se n'anava a París. Quan s'acomiadava d'Stalin va aprofitar l'ocasió per demanar-li un préstec de 60 milions de dòlars, per encàrrec de Negrín, el qual havia insistit en què la situació econòmica era crítica, de manera que les disponibilitats d'Hisenda per fer front a les despeses de guerra estaven pràcticament extingides. El 2 de setembre es va reiterar la petició del 23 de juny i es va ampliar. Així, a més dels 90 *moscas* rebuts, en demanaven uns altres 200; els 100 *chatos* que s'esperaven es reduïen a 60, però en canvi demanaven 31

caces Y-17, 90 bombarders *katiuskas* i 47 avions més de característiques especialitzades, és a dir un total de 428 nous avions, a més d'una gran quantitat de material complementari i armament de terra. «*Contabilizando todo este inmenso pedido, equiparable a todo lo recibido de la URSS hasta el momento, es posible que con él quedara agotado el saldo oro favorable al gobierno de Barcelona, pero no puede olvidarse que poco de ese material fue recibido por el Ejército Popular, y que gran parte de lo que alcanzó tardíamente la frontera pirenaica (febrero de 1939) fue devuelto a la URSS. No puede, pues, admitirse una declaración vaga y global de que las existencias del oro español fueron agotadas, sin el acompañamiento de cuentas concretas que expliquen la utilización del contravalor en divisas del Tesoro depositado en Moscú, y que fue luego movilizado por sucesivas órdenes de Negrín, que no pensó hasta muy tarde en la mejor fórmula de solicitar créditos a cuenta de depósito.*»²⁷

La «devaluada moneda tèxtil» torna a aparèixer com un miratge de pagament ja que hem vist com en aquest precís moment, els primers dies de setembre —quan es fa la gran comanda de materials—, la delegació de la Campsa-Gentibus era a Moscou. L'encarregat de l'oficina comercial de l'ambaixada espanyola a l'URSS, Pedroso, s'afanyava a enviar un telegrama al Ministeri d'Hisenda, el dia 3 de setembre, comunicant que «*la delegación de Campsa-Gentibus, que había ido a ultimar detalles sobre la exportación de tejidos había llegado sin novedad*». El resultat final ja l'hem explicat. Ni hi ha més exportacions tèxtils ni de moment no arriben els avions. Amb tot això sembla confirmar-se el tractament mercantil de la guerra. D'aquesta manera, el fet que els avions arribessin més tard, el febrer de 1939, no sembla que tingui massa a veure amb el viatge d'Hidalgo de Cisneros a Moscou, el novembre de 1938 —el qual portava una llarga carta manuscrita de Negrín, datada de l'11 d'aquest mateix mes, tornant a sol·licitar ajuda—, ni amb el ritme intermitent d'obertura de la frontera francesa, l'únic camí segur per l'arribada del material. I em fa l'efecte que no hi ha relació perquè un

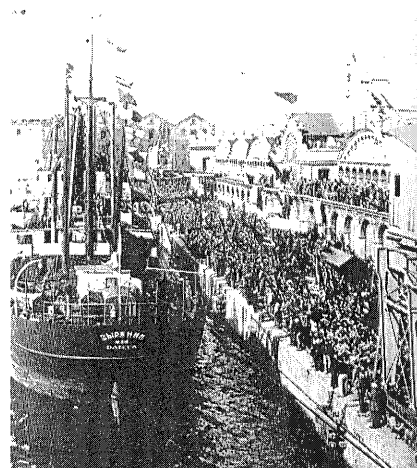
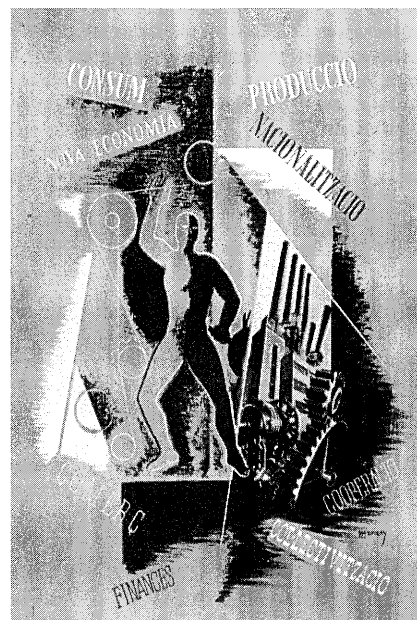
retard de tres mesos sembla excessiu per un material de necessitat urgent que, si arribés el cas, faria vulnerable qualsevol frontera. Crec que la solució ens la donen els mateixos germans Salas Larrazábal els quals, d'una manera aparentment inadvertida remarquen que «*la pretensión de Negrín —la del 2 de setiembre— tuvo una acogida inicial desfavorable por parte de Litvinov, que declaró que los 500 aviones requeridos hacían más falta en China*».²⁸

THE CHINA CONNECTION

Xina, aquest estiu de 1938, estava cremant. La guerra sino-japonesa prenia dimensions alarmants, al mateix temps que es començava a aclarir un sistema d'aliances internacionals, caracteritzat anteriorment per l'ambigüitat. En efecte, després de l'incident del pont Marco Polo (el 7 de juliol de 1937) que va reprendre el conflicte amb el Japó, la política alemanya per l'Orient Llunyà era alhora pro-xinesa i pro-japonesa.²⁹ Simultàniament, mentre Xina continuava acceptant aquesta ajuda va firmar amb l'URSS, el 21 d'agost de 1937, un tractat de «no agressió», i poc després rebia un crèdit d'ajuda militar que consistia, entre altres coses, en 300 avions, que van rebre entre el 24 d'octubre de 1937 i el 14 de febrer de 1938.³⁰ En conseqüència, Hitler comença a revelar les seves intencions quan, el 20 de febrer, reconeix el nou i artificial estat de Manxukuo, sota l'òrbita japonesa. A continuació, la protesta que l'ambaixada de Japó a Moscou fa contra els avions i els pilots russos que lluiten a la Xina, només serveix per reafirmar indirectament els lligams entre les dues potències feixistes, ja que la resposta de Litvinov —rebutjant aquesta proposta— és ben contundent quan diu que a la Xina hi estan lluitant voluntaris de diferents països, fins i tot aquells amb els quals Japó manté bones relacions. Tanmateix, la posició dels alemanys roman indefinida ja que si bé ofereixen un ajut important en la contenció de l'avenç japonès sobre Hankow —on tindrà lloc la batalla aèria més important abans de la Segona Guerra Mundial, el 29 d'abril—, Hitler

poc després (uns dies més tard de la seva visita a Roma el 3 de maig) firma un tractat amb Manxukuo. Els intents de mediació alemanys en el conflicte sino-japonès prosperen cada vegada menys ja que es realitzaven en termes que la Xina considerava favorable pel Japó. Per aquest motiu l'ambaixador alemany Oscar P. Trautmann, seguint les ordres del seu govern, va ordenar el 25 de maig que els consells militars tornessin a Alemanya, alhora que anunciava el futur cessament d'ajuda militar. Tal com diu Joung, aquestes accions podrien estar en el terreny de la neutralitat, però sembla més evident que responien a les inevitables mesures de pressió per part del Japó, país soci dels alemanys en el pacte anti-Komintern del novembre de 1936.³¹

Tots aquests esdeveniments deixaven més expedit el camí a l'URSS en el seu interès de trobar noves vies d'influència a la Xina. De fet, els comunistes xinesos, que des del 1923 havien estat sota les ordres del Komintern, van trencar amb els soviètics el gener de 1935 —en la conferència de Zunyi—, fet que els va portar a perdre l'ajut en militars i consellers provinent de l'URSS, encara que aquesta sempre buscava maneres de recuperar els seus correligionaris. L'estratègia es va concloure, entre el juliol i l'agost de 1935, en el setè congrés del Komintern a Moscou, en el qual es va acordar la formació de fronts populars antifeixistes. A França i a Espanya aquesta directriu va triomfar el 1936, ara aquesta política —donada la situació internacional de l'Extrem Orient— es considerava madura per la Xina. Tot i que ara no entrarem en la gestació de tot aquest procés, en el qual Mao ja va oferir a Xiang Kai-shek una aliança antijaponesa el desembre de 1935, el cert és que cap a la fi de l'any 1937, coincidint amb la primera tramesa de material soviètic de prop de 300 avions, la idea torna a la superfície i pren consistència l'estiu de 1938, moment en el qual els contactes dels comunistes xinesos deixen Hankow per assistir al sisè ple del partit a Yenán. En aquest mateix moment els japonesos es preparen per una de les principals ofensives, la de Wuhan, i per aquest fet el govern xinès sol·licita

De dalt a baix, dibuix publicat a *Economia* (butlletí del Departament d'Economia de la Generalitat de Catalunya) el 1937; rebuda tributada al vaixell soviètic Zyrianin (encarregat de transportar un carregament de queviures per al bàndol republicà espanyol) al port de Barcelona; i visita del cònsol soviètic Antonov Ovsejenko a Terrassa el 24 de febrer de 1937.

ta a la Unió Soviètica, el mes d'agost, una nova i important comanda de 450 avions.³² Concretament 120 bombarders lleugers model C-6, 10 bombarders pesats model T6-3, 200 caces entre models U-15 i U-16, i finalment 100 avions d'instrucció YTN-4.³³ Tanmateix, aquesta vegada, com amb el cas de les comandes espanyoles gairebé simultànies per la batalla de l'Ebre, la resposta es retarda i només «cap a la fi de setembre, quan hi havia rumors que podria ser possible un acord entre els governs xinès i japonès, per unir forces contra el comunisme, els russos van començar a témer que el Govern Nacional de la Xina es pogués donar per vençut a Wuhan, o fes la pau amb el Japó, l'URSS va adoptar el compromís formal d'enviar equipament per 60 divisions d'infanteria i els 500 avions militars sol·licitats, i al mateix temps va pressionar sobre els comunistes xinesos per accelerar una cooperació amb el govern de la Xina».³⁴

CONCLUSIÓ

La unió dels dos exèrcits, com també el desenllaç final amb la victòria sobre el Japó, en el context de la Segona Guerra Mundial, és un fet que ja coneixem i no cal que ens hi estenguem més perquè ens allunyariem massa del motiu del nostre treball. El que realment m'interessava era seguir la pista de la segona comanda d'avions que la República Xinesa va fer a l'URSS, i la seva possible disputa a la comanda simultània que la República espanyola va fer al mateix proveïdor, clau comuna per comprendre la brillant ingenuïtat del treball heroic de rereguarda que van realitzar alguns dels darrers defensors de la República. Si bé no he pogut trobar una confirmació definitiva de l'arribada d'aquesta segona tramesa a Xina, he pogut saber per testimonis orals que en la batalla de Wuhan l'aviació xinesa estava formada per més de 600 avions, tots ells de fabricació russa;³⁵ els quals suposen —descomptant el centenar d'avions d'instrucció i algunes baixes raonables— el total de les dues trameses que hem esmentat.

Si va suposar, o no, per l'URSS un desviament de materials d'Espanya

cap a la Xina ja és més insegur saber-ho, almenys mentre no es consultin fonts de fabricació i enviaments russes. Potser el més clar, en sentit afirmatiu, sigui el comentari de Litvinov, del novembre de 1938, respecte de l'existència d'aquest dilema, el qual probablement va estar torturant les ments russes des del 23 de juny, ja que com hem dit abans només es va rebre una tercera part de la comanda espanyola en aquesta data. Aquest va ser un mes terrible, en el qual les ofensives franquista i japonesa es refermen sobre dues repúbliques que es veuen compromeses davant un mateix destí.³⁶ Tot i això, i per una ironia de la història, quan Xiang (la política del qual simpatitzava aleshores amb la república espanyola) rep l'ajuda soviètica, restant efectius republicans per la batalla de l'Ebre, indirectament estava preparant la victòria de Franco.

Pel que fa a l'entitat Campsa-Gentibus —principal matèria d'estudi en aquest treball— sotmesa a la pressió de descobrir una nova alquímia financera per les seves activitats d'importació, veiem que, després de desenvolupar una activitat important (que obligarà a mesos de negociació a la diplomàcia vencedora de la guerra), arriba un moment en què juga un paper per sobre de les seves possibilitats, doncs la seva capacitat de maniobra no depèn tant de criteris mercantils sinó d'altres canvis que se succeeixen en zones més àmplies del món. Per això els seus agosarats esforços per convèncer les entitats autonòmiques, locals, empresarials o particulars cap una política comercial numantina, i insòlita, topaven amb la mentalitat pragmàtica de les empreses, per les quals la col·lectivització era aleshores només una fórmula de definició i, per camins més elementals, veien altres actituds a seguir.◀

(Traducció: Bet Giravent)

NOTES

1. Una petita documentació de Campsa-Gentibus que devia arribar al dipòsit del Ministeri d'Afers Exteriors (d'ara endavant AMAE) després de la guerra està classificada, però la major part —que sembla ser que va arribar a l'arxiu des de l'estranger, cap als anys seixanta— ocupa unes dues-centes caixes, em sembla que encara per classificar. Aquesta última documentació de la Campsa-Gentibus (d'ara endavant DCG) correspon gairebé tota a documents comptables ordinaris. Les diverses degustacions que vaig poder fer en aquest dipòsit, el 1988, em van permetre realitzar dos apartats de la meua tesi doctoral *El impacto de la Guerra Civil en la economía del Vallés Occidental, 1936-39*, Universitat Autònoma de Barcelona, 1989.

2. Segons una entrevista amb Eduard Ballbé, que aleshores formava part del Comitè d'Indústria de Terrassa, el Zyrianin es va emportar productes d'algunes cases de Terrassa com «Torredemer», EC. S'anticipen d'aquesta manera les relacions que intentaran tenir, un any i mig més tard, d'una manera més sistemàtica.

3. Entre els vocals hi havia: Francisco Martínez Aspe, Alejandro Otero, Antonio Camacho, Trifón Gómez, Amador Fernández, Adolfo Sisto Hontán, Toribio Echevarría.

4. Després d'observar actuacions sospitoses d'un dels alts empleats, un tal Martí, se'l va privar del seu càrrec i es va nomenar director de l'oficina Ramon Blanch Arriara, amb un sou de 1.000.000 francs.

5. També s'informava del volum d'exportacions realitzades fins al moment. D'altra banda va semblar convenient exportar taronges a França amb la marca Gentibus. Veiem que això va succeir un mes i mig després que el CLUEA, l'organisme col·lectivitzat valencià d'exportació de cítrics, havia estat abolit.

6. Afegia que si es continuava amb el sistema de primes, a l'exportació se li acceleraria el sistema d'inflació al qual s'estava sotmès. Però com que només hi ha la sortida de continuar amb el mateix sentit s'acordava realitzar un estudi per veure sobre quin organisme recauen les pèrdues. A Sixto Hontán diu que aquest organisme no pot ser Campsa Gentibus, sinó que en un 50% ho hauria de ser el Centre de Contractació de la Moneda, i l'altre 50% el Banc d'Espanya i el Tresor Públic. Francisco Méndez Aspe recolza aquesta intervenció i afegeix que el Ministeri de Treball hauria de procedir a un reajustament de salaris per posar límit als preus de cost. AMAE, DCG, *Borrador del Acta del Cjo. de Admón. del 21-III-1938*.

7. Es diu que, sumant el total de vaixells avariats, es tenia 587 tripulants espanyols a l'estranger esperant la repatriació —474 d'ells en el Mar Negre—, per la qual cosa urgeix, a més a més, pel

car que resulta mantenir-los. Per això s'acorda pressionar la Marina Mercant. Sobre la recuperació del vapor Cabo Santo Tomé s'estudiarà la possibilitat de veure si a Espanya hi ha alguna entitat que ho pugui fer, abans d'encarregar-ho a una altra d'estrangera. *Ibid.*

8. L'acta afegia: «*Es además indispensable suprimir el elevado gasto que se produce por demoras de los buques, ya que según la estadística presentada por la Dirección (del port de Barcelona), se han producido pérdidas por más de 10.000 libras esterlinas.*» *Ibid.*

9. *Ibid.* El comentari de l'acta referent a aquesta quantitat era: «*Todos los asistentes acuerdan insistir en sus respectivas secciones de Contabilidad y de Intervención del Estado, con objeto de conseguir un mayor ritmo de los pagos, ya que por ascender, en 28 de febrero, el saldo al favor del Banco Exterior de España a 198.866.687,05 pes., resulta difícil a dicha entidad seguir atendiendo las situaciones de fondos que necesita Campsa-Gentibus para el desenvolvimiento de sus operaciones.*»

10. Tot i que sense més explicacions, així és com es va manifestar la Representació Comercial a Espanya de l'URSS en una carta en la qual s'apressava Campsa-Gentibus perquè accelerés a València la sortida del vapor Dobergeil, el 7 d'abril, i pogués arribar a Odessa amb l'últim carregament de cítrics, «*ya que desde el día 15 no se admitirá más este producto en Odessa.*» AMAE, DCG.

11. Vicente Abad, «Naranjas para la guerra», *La Economía de Guerra*, núm. 16 dels monogràfics d'*Historia 16* sobre la Guerra Civil, p. 104.

12. AMAE. DCG.

13. *Ibid.*

14. Arxiu Històric Municipal de Sabadell (d'ara endavant AHMS). *Documentación de la empresa Corominas*. Correspondència, 1936-1939.

15. Segons una entrevista amb Salvador Codina, membre del consell d'empresa «Corominas», EC.

16. AHMS. Documentació de Garri-ga Germans, *Actas del consejo de empresa y asambleas de fábrica*.

17. Aquests articles van aparèixer al diari *Vertical*, entre l'abril i el maig de 1838.

18. AAEE. DCG.

19. *Ibid.*

20. Josep Maria Bricall, *La política económica de la Generalitat. 1936-1939*, vol. I, pp. 172-173.

21. La important fàbrica cotonera de Barcelona La España Industrial es dirigia el 15 d'agost de 1938 al Comitè Industrial Llaner, donant-se per entesa de la part de la petita remesa que li correspondria de filat de cotó, davant la imminent arribada del vapor soviètic Lake Geneva. Arxiu Històric Nacional de Catalunya (d'ara endavant AHNC), *Documentación de «La España Industrial»*. Correspondència, 1936-1939. Aquesta empresa, tanmateix, veurà minvar la seva producció perquè la manca de primeres matèries s'estenia no només al cotó sinó també als productes químics per tractar-lo.

22. En aquesta darrera casa es dona la important coincidència que un dels comptables, i membre del consell d'empresa, era el propi Francesc Vall Porqueras. La casa va quedar tan desproveïda de gènere que a l'acabar la guerra va ser venuda a un dels notaris locals.

23. Dos dies després de la seva arribada, Pedrosó —l'encarregat de l'Oficina Comercial de l'Ambaixada a l'URSS— enviava una carta més extensa on deia: «*En el día de ayer, el Comisariado del Pueblo del Comercio Exterior ofreció un banquete a la Delegación, con asistencia del propio comisario, el Sr. Chbialev, del vice-comisario de la industria ligera, del Director del Banco Nacional, como representantes del Comisariado de Finanzas, y de otros altos jefes de los comisariados citados, y al cual fui invitado. Con las conversaciones sostenidas con el Sr. Comisario de Comercio Exterior saqué la impresión de que el mejor deseo presidirá las negociaciones de la Delegación —de Campsa-Gentibus— con las autoridades soviéticas, para llevarlas a buen término.*» La carta arribada a Barcelona el 17 de setembre, era transmesa, al seu torn, a la Sots-secretaria d'Economia. *Exportación de tejidos españoles a la URSS* (R-2260, AMAE, exp. 40, 1938).

24. Si repassem la correspondència de «La España Industrial» (AHNC) podem observar que, més que un ocultament de gènere —el qual s'ha anat consumint durant la guerra—, el que falta és carbó, electricitat i productes químics per l'elaboració de primeres matèries, ja que aquesta empresa acceptava encàrrecs quilomètrics de teixits per després exportar-los a l'URSS; el problema era que després no els podia concloure perquè necessitava per endavant el material a elaborar.

25. AMAE. DCG.

26. Jesús María i Ramón Salas Larrazábal, «La Guerra», dins *Historia General de España y América*, vol. XVII, Ed. Rialp, Madrid, 1986, pp. 604-605.

27. J. Salas Larrazábal, *op. cit.*, p. 605.

28. Salas Larrazábal, *op. cit.*, p. 605.

29. Era pro-xinesa des del 1928, quan els assessors alemanys van arribar per primera vegada el mes de novembre, essent el primer d'ells Max Bauer, al qual se li va atribuir el mèrit de la victòria sobre Li Tsung-jen quan aquest va provocar alguns aldarulls contra Xiang (HH. Chang, *Chiang Kai-shek, el Napoleón de Asia*, Ed. Claridad, Buenos Aires, 1965, p. 337). D'altra banda els lligams amb el Japó eren més estrets després d'haver firmat el pacte anti-Komintern, el novembre de 1936.

30. Aquesta tramesa incloïa 62 avions model C-6,94 del tipus U-16, 62 de l'U-15, 8 de l'YT-N-U, 6 del T6-3, 60 del N-15, 5 de l'YT-1. Vegeu Cheng-hua Wang, «Importing Ammunition from Germany, Soviet Union and the United States during the Sino-Japanese War (1937-1945)», dins *Colección de monografías sobre la Guerra Sino-Japonesa, en el 40 aniversario de la Victoria*, 2 vols. (edició en xinès), Ministeri de Defensa de la

ROC, Departament de Traducció i Redacció, Taipei, 3 de setembre de 1985, pp. 1083-1186. Agraïxo a Diego Lin, estudiant del master d'Estudis Llatinoamericans, de la Universitat de Tamkang, el seu ajut per la consulta d'aquest article.

31. Arthur N. Joung, *China and the Helping Hand 1937-1945*, Harward University Press, 1963, p. 59.

32. Aquest moment coincideix amb la detenció de l'ofensiva republicana a l'Ebre, i comença una llarga fase de guerra de desgastament en la qual les dues aviacions representaran un dels seus papers principals, de manera que l'aviació nacional s'anava imposant paulatíment.

33. Cheng-hua Wang, *op. cit.*, pp. 1.102-1.103.

34. *A Pictorial History of the Republic of China. Its Founding and Development*, Modern China Press, Taipei, 1981, vol. 2.

35. Segons una entrevista amb el coronel Lee (Taipei, 21-IV-1990), el qual va participar com a pilot d'aviació en aquesta batalla quan era capità. En aquesta batalla van perdre la vida un terç dels pilots xinesos. Agraïxo a Ricardo Shu, estudiant del Departament d'Espanyol de la Universitat de Tamkang, la seva ajuda com a intèrpret de l'entrevista.

36. És apassionant la lectura d'un llarg article, titulat «Espania y Nosotros», en el *Ta Kung Bao*, edició de Hankow, durant els dies 29, 30 i 31 de maig de 1938, escrit pel corresponent de París uns dies abans. En aquest article s'hi manifesta un fort atac a la política europea d'Alemanya i Itàlia en relació amb Espanya, i també una dura crítica a l'inhibicionisme de França i Anglaterra davant aquesta guerra. D'altra banda —i el que resulta més interessant— compara la República Espanyola amb la República de Xina, alhora que defensa el Front Únic, acabat de crear a la Xina.

JOSÉ EUGENIO BORAO MATEO

Professor al Departament de Llengües Estrangeres de la Universitat Nacional de Taiwan.